

ص ۵۱۹). او سلطان سنجر را از نقشه آتسز برای کشتن سلطان آگاه کرد. به همین سبب، به دستور آتسز ادیب را در جیحون غرق کردند. زمانی که ادیب در خوارزم و در دربار آتسز به سر می‌برد، قصیده‌هایی در مدح خوارزمشاه سرود. برخی از تذکره‌نویسان کشته شدن ادیب را در ۵۴۶ ق می‌دانند (دولت‌شاه، همان‌جا؛ هدایت، همان‌جا)، در حالی که ادیب میان سال‌های ۵۳۸ تا ۵۴۲ ق در خوارزم اقامت داشت و در همان زمان آتسز خوارزمشاه و سنجر سلجوقی در جنگ بودند؛ از این رو می‌توان زمان مرگ ادیب را پیش از سال ۵۴۲ و یا در همان سال دانست.

ادیب صابر با شماری از شاعران روزگار خود چون انوری، رشید و طواط، سوزنی سمرقندی، عبدالواسع جبلی، و فتوحی مروزی رابطه دوستانه و نیز مشاعره داشت. برخی از این شاعران شعرهایی در ستایش او سروده‌اند (انوری، ج ۱، ص ۲۷۴، ج ۲، ص ۶۸۷؛ سوزنی، ص ۳۶۱). رشید و طواط بیش از دیگران در ستایش ادیب شعر سرود، اما میان آن دو اختلاف افتاد و کار به مشاجره‌های رکیک لفظی کشید. برخی شروع اختلاف میان آن دو را در دوره اقامت ادیب در دربار آتسز می‌دانند که رشید و طواط نیز در دربار او به سر می‌برد. چون هر دو از ستایشگران آتسز بودند، احتمال می‌رود که زمینه پیش آمدن این اختلاف رقابت میان دو شاعر مداح در یک دربار بوده است (دائرةالمعارف بزرگ، ذیل مدخل).

ادیب صابر شاعر سبک خراسانی است و ویژگی‌های سبک خراسانی شاعران سده‌های پنجم و ششم هجری در آثارش دیده می‌شود. او ریاضی، فلسفه و نیز زبان و ادب عربی و مضامین شعر عرب را در شعر خود آورده و گاه نیز مضمون شعرهای فارسی را به عربی بیان کرده است. شعر او از نظر لفظ، معنی و موضوع به سبک شعر فرخی نزدیک است. اما تکلف

شهاب‌الدین صابر بن اسماعیل، شاعر پارسی‌زبان و ستایشگر سلطان سنجر سلجوقی و آتسز خوارزمشاه در نیمه اول سده ششم هجری قمری است.

درباره تاریخ تولد ادیب صابر اطلاع دقیقی در دست نیست. پدر وی ادیب اسماعیل بود و به علم و ادب شهرت داشت (هدایت، ج ۲، ص ۸۲۱؛ فروزانفر، ص ۲۴۰) و در واقع، ادیب صابر از خانواده‌ای اهل علم و ادب برخاست. برخی از تذکره‌نویسان زادگاهش را بخارا (دولت‌شاه، ص ۷۳) و برخی دیگر ترمذ دانسته‌اند. تقی‌الدین کاشانی می‌گوید که او در ترمذ زاده شد، اما در بخارا بزرگ شد.

ادیب در جوانی، برای فراگیری دانش و ادب، به هرات رفت (آذر، ص ۳۳۵). سپس به نیشابور سفر کرد و در جرگه مصاحبان ابوالقاسم علی‌بن جعفر، نقیب ترمذ در نیشابور، درآمد و در قصیده‌های خود به ستایش او پرداخت (بیهقی، ج ۲، ص ۵۷۴؛ دولت‌شاه، همان‌جا).

ابوالقاسم علی‌بن جعفر در خراسان نفوذ بسیاری داشت؛ از این رو، رئیس خراسان خوانده می‌شد. او با سنجر سلجوقی و دربارش رابطه نزدیک داشت؛ چنان‌که گفته‌اند سنجر او را برادر می‌نامید (آذر، ص ۳۳۶؛ بیهقی، همان‌جا). ادیب صابر به کمک ابوالقاسم علی‌بن جعفر به دربار سنجر راه یافت. ادیب در اندک زمانی نزد سنجر مقامی یافت و از مدیحه‌سرایی فراتر رفت و به کارهای سیاسی نیز پرداخت؛ طوری که جان بر سر این کار گذاشت. گویند میان آتسز خوارزمشاه و سلطان سنجر سلجوقی اختلاف بالا گرفت و سرانجام، در ۵۳۸ ق، به جنگی بزرگ انجامید. آتسز در این جنگ شکست خورد. ادیب همراه با پیام‌ها و نصایحی از طرف سلطان سنجر و در مقام سفیر و، به ادعای برخی، برای جاسوسی به خوارزم رفت (جوینی، ج ۲، ص ۷-۸؛ خواندمیر، ج ۲،

علی اکبر ولایتی ve dğr.; تقویم تاریخ فرهنگ و تمدن اسلام و ایران، (جلد

ISAM DN. 260934

اول، بخش دوم)، تهران: انتشارات امیر کبیر، ۱۳۹۲

Ibn Yūsuf believes that al-Sharīf al-Nizāmī and Jamāl al-Mulk al-Nizāmī refer to the same person, that is, Khwājah Nizām al-Mulk (Ibn Yūsuf, 2/179). However, given that al-Adīb al-Naṭanzī had friendly relations with Abū al-Faṭḥ Muẓaffar, known as Fakhr al-Mulk, one of the sons of Nizām al-Mulk, it seems plausible that al-Adīb could also have been on good terms with his other son, Jamāl al-Mulk Maṣṣūr (d. 475/1082), and dedicated *Dastūr al-lughā* to him. In the introduction to the Dihkhudā manuscript there is mention of a certain Mawlānā Amīr al-Mu'minīn (Munzawī, 'Alīnaqī, 21), whom Iqbāl believes was one of the 'Abbāsīd caliphs, either al-Muqtadī (r. 468–487/1076–1094) or al-Mustazhir bi'llāh (r. 487–512/1094–1118) (Waṭwāt, 100).

3. *Diwān*. Awhādī Balyānī mentions the Persian and Arabic *Diwāns* of al-Adīb al-Naṭanzī (p. 66), although no copy of either *Diwān* has yet been found. Only scattered Arabic and Persian verses provide witness to his skill in literary devices such as *qalb* (transformation), *mutābaqa* (antithesis) and *taqābul* (correspondence) (*Yawāqūt*, 179; Waṭwāt, 17; Shams Qays, 345; al-Suyūṭī, 1/528). It is impossible to determine the worth of al-Adīb al-Naṭanzī's poetry and his poetic stature solely on the basis of these verses or others in the literary histories of the period (Awhādī Balyānī, 66; Anṣārī Kāzarūnī, 63).

BIBLIOGRAPHY

Anṣārī Kāzarūnī, Abū al-Qāsim, *Marqūm-i panjūn-i kitāb-i Sullām al-samāwāt*, ed. Yahyā Qarīb (Tehran, 1340 Sh./1961); Awhādī Balyānī, Muḥammad, *Arafāt al-ashiqīn*, MS 5324, Malik Library, Tehran; Blochet, E., *Catalogue des manuscrits persans* (Paris, 1912); Hājji Khalīfa, *Kashf*; Ibn al-Athīr, 'Alī, *al-Lubāb fi tahdhīb al-ansāb* (Beirut, n.d.); Ibn Yūsuf Shīrāzī, *Fihrist Kitābkhānah-yi madrasa-yi 'ālī-yi Sipahsālār* (Tehran, 1316–1318 Sh./1937–1939); I'tisāmī, Yūsuf, *Fihrist-i kitābkhānah-yi Majlis-i Shūrā-yi Millī* (Tehran, 1311 Sh./1932); al-Māfarrūkhī, Mufaḍḍal, *Maḥāsīn Isfahān*, ed. Jalāl al-Dīn Ḥusaynī Tīhrānī (Tehran, 1312 Sh./1933); Munzawī, 'Alīnaqī, *Farhang-nāmāhā-yi 'Arabī bih Fārsī* (Tehran, 1338 Sh./1959); Munzawī, *Khattī*; al-Naṭanzī, al-Adīb, *al-Mirqāt fi al-lughā*

al-Fārisiyya, ed. Ja'far Sajjādī (Tehran, 1348 Sh./1969); al-Qiftī, 'Alī b. Yūsuf, *Inbāh al-ruwāt*, ed. Muḥammad Abū al-Faḍl Ibrāhīm (Cairo, 1369/1950); al-Ṣafadī, Khalīl b. Aybak, *al-Wāfi bi' al-wafayāt*, ed. Ramaḍān 'Abd al-Wahhāb (Wiesbaden, 1405/1985); al-Sam'ānī, 'Abd al-Karīm, *al-Ansāb* (Hyderabad, 1402/1982); Shams Qays Rāzī, Muḥammad, *al-Mu'jam*, ed. Muḥammad Qazwīnī and Mudarris Raḍawī (Tehran, 1338 Sh./1959); al-Suyūṭī, Jalāl al-Dīn, *Bughyat al-ruwāt*, ed. Muḥammad Abū al-Faḍl Ibrāhīm (Cairo, 1384/1965); Waṭwāt, Rashīd al-Dīn, *Hadā'iq al-sihr*, ed. 'Abbās Iqbāl (Tehran, 1308 Sh./1929); *Yawāqūt al-ūlūm*, ed. Muḥammad-Taqī Dānīshpazhūh (Tehran, 1364 Sh./1985).

ALI MIR-ANSARI
TR. SUHEYL UMAR

Adīb Şabir Tirmidhī, Shihāb al-Dīn Şabir b. Ismā'īl (d. first half of 6th/12th century), Persian poet and panegyrist of the Saljūq Sultan Sanjar and the Khwārazm-Shāh Ātsiz (Ātsiz).

He was born into a family of scholars and men of letters, and his father, Adīb Ismā'īl, was also a well-known man (Hidāyat, 2/821; Furūzānfar, 240). Biographers are divided over the question of Adīb Şabir's place of birth. Amīn Aḥmad Rāzī (2/86), Kāzarūnī (p. 34) and others record his place of birth as Tirmidh although according to Dawlatshāh Samarqandī (p. 73), he hailed from Bukhārā; Taqī al-Dīn Awhādī (p. 64), in his *Khulāṣat al-ash'ar*, describes him as having been born at Tirmidh but says that he lived and grew to maturity in Bukhārā. In his early youth, Adīb travelled to Herat for his studies (Zunūzī, 75; Ādhar, 335). Later he moved to Nīsābūr and became one of the companions of Abū al-Qāsim 'Alī b. Ja'far, *naqīb* of Tirmidh in Nīsābūr, and started composing eulogies for him in his verses (Bayhaqī, 2/574; Dawlatshāh, 73; Hidāyat, 2/822; Furūzānfar, 243).

Abū al-Qāsim 'Alī b. Ja'far, who was called Ra'īs-i Khurāsān (the lord of Khurāsān) because of his pervasive influence, had such close connections with the court of the Saljūq Sultan Sanjar that the latter addressed him as 'brother' (al-Bayhaqī,

Edib Sabir (Fed)

27 AGUSTOS 1992

Browne
L. H. Persia
II. 333-335

891.59.

EDIB SÄBIR

Adib Sabir ibn Isma'li Tirmizi, d. 1147?
[Divan]
Divan-i Adib Sabir Tirmizi / bā muqaddimah,
havāshī, ta'līqāt va tarājim-i ahvāl bi-khāmāh-'i 'Alī
Qavīm. — Teheran : Kitāb-furūsh-i Khāvar, 1331
[1952]
322 p. : port. ; 21 cm.
Persian
I. Qavīm, 'Alī.
ICU MIU NNC nef 3-29838

Adib Sabir ibn Isma'li Tirmizi, d. 1147?
[Divan]
Divan-i Adib Sabir Tirmizi / bā muqaddamah,
havāshī, ta'līqāt va tarājim-i ahvāl-i girdāvārandah
va muṣābbih, 'Alī Qavīm. — Teheran : Kitāb-furūsh-
i Khāvar, 1952.
312 p.
Reproduced from ms. copy.
Persian
I. Qavīm, 'Alī.
WaU nef 3-29839

Adib Sabir ibn Isma'li Tirmizi, d. 1147?
[Divan]
Divān-i Adib Sabir Tirmizi / bi-tashīh va ihtimām-
i Muḥammad 'Alī Nāsīb, shāmil-i sharb-i ḥall va
havāshī va ta'līqāt. — [Teheran] : Mu'assasah-i
Matbū'āt-i 'Ilmī, [1964 or 1965]
46, 617 p. ; 25 cm.
Reproduced from ms. copy.
Persian
I. Nāsīb, Muḥammad 'Alī.
PK6451.A3A6 1964 NE68-1307 nef 3-29840
DLC CLU Ciy CU ICU MH NN NNC

03 JANUARIAN 1992

119 KASIM 1992
Halide Akem

SABIR
S

Edib Sabir

Tosh Zest. T. 251

Edib Sabir

21 SUBAT 1992

21. Adib Sabir, Shihab al-Din
Muhtabab min as'arihī

تم بھر اسیرت و دل بھق فدی
ہمی بکوش ...
Baş :
Hekimoğlu nr. 670/10 (yap. 207 a-211 b, ist. 1003 h.).

Abd al-Laṭīf Ibrāhīm 'Alī, *Silsilat al-wathā'ik al-ta'rikhiyya al-kawmiyya. madjmu'at al-wathā'ik al-mamlūkiyya*, in *Madjallat kulliyat al-ādāb—Djāmi'at al-Kāhira*, xviii/2 (Dec. 1956), 183-250; R. Mantran, *Istanbul*, Paris 1962; G. Goodwin, *A history of Ottoman architecture*, London 1971; W. Betsch, *The fountains of Fez*, in *AARP*, xii (Dec. 1977), 33-46; A. Raymond, *Les fontaines publiques (Sabīl) du Caire à l'époque ottomane (1517-1798)*, in *AA*, xv (1979), 235-91; M.M. Amīn, *al-Awḳāf wa 'l-hayāt al-idjtimā'iyya fī Miṣr (648-923/1250-1517)*, Cairo 1980; J.M. Rogers, *Innovation and continuity in Islamic urbanism*, in I. Sarageldin and S. el-Sadek (eds.), *The Arab city—its character and Islamic cultural heritage*, Medina (Arab Urban Development Institute) 1982, 53-9; Ph. Speiser, *Restaurierungsarbeiten in der islamischen Altstadt Kairos*, in *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts Abteilung Kairo*, xxxviii (1982), 363-78; M.M. Amīn and L.A. Ibrāhīm, *al-Muṣṭalahāt al-mi'mariyya fī 'l-wathā'ik al-mamlūkiyya*, Cairo 1990; M.H. al-Ḥusaynī, *al-Asbīla 'l-uhmāniyya bi-madīnat al-Kāhira (1517-1798)*, Cairo n.d.; S. Eyice, *IA*, art. *Çeşme* (incs. extensive bibl., mainly for Istanbul). See also H. İnalçık, art. *ISTANBUL*.

(DORIS BEHRENS-ABOUSEIF)

ŞĀBİR b. ISMĀ'İL AL-TIRMIDHĪ, *Shihāb al-Dīn*, usually known as **ADIB ŞĀBİR** a Persian poet of the first half of the 6th/12th century.

His *dīwān*, which has been published twice (ed. 'Alī Kawīm, Tehran 1331 *Sh.*/1952-3, and ed. M.ʿA. Nāṣih, Tehran 1343 *Sh.*/1964), consists almost entirely of panegyrics praising the Saldjūk sultan Sandjar (511-52/1118-57), the *Kh̲wārazmshāh* Atsiz (521-68/1127-72) and various persons at their respective courts, in particular Sandjar's *ra'īs-i Khurāsān*, *Madjīd al-Dīn 'Alī* b. *Dja'far al-Musawī*, the poet's principal patron. The rivalry between his two royal masters was the cause of his undoing. *Djuwaynī* says that Şābir, whom Sandjar had sent to *Kh̲wārazm* with a message for Atsiz, discovered that the *Kh̲wārazmshāh* had dispatched two men—*Djuwaynī* says that they were *malāhida* (i.e. *Ismā'īlīs*)—to assassinate the sultan. Şābir sent a secret message warning Sandjar of the plot and giving a description of the assassins, but Atsiz somehow found out about it and had Şābir drowned in the Oxus. Although *Djuwaynī* does not give the precise date of this incident, he does seem to imply that it was at some time between 538/1142-3 and 542/1147-8. *Dawlatshāh* (followed by others) repeats *Djuwaynī*'s story, but gives the date of Şābir's death as 546/1151-2, which seems too late.

The most noticeable feature of Şābir's poetry is his dexterous use of artificial devices. 'Awfī singles out a contrived poem dedicated to *Madjīd al-Dīn* in which Şābir uses the words *sarw* (cyprus) and *yākūt* (hyacinth) in every verse of the first (amatory) section and then the words *āftāb* (sun) and *āsmān* (heaven) in every verse of the second (panegyric) section. He also composed not one, but several long poems in which every verse enumerates three things ("one thing is A, a second is B, a third is C") in its second *miṣrā'c*, or again, a *kaṣīda* in which he does without the letter *alif*. It was for this sort of thing that he won the admiration of his contemporaries, for example that of the now much more famous *Anwarī* [*q.v.*], who says in one of his verses: 'At least I am as good as *Sanā'ī*, even if I am not like Şābir'.

Bibliography: 'Awfī, *Lubāb* ii, 117-25; *Djuwaynī* ii, 8; *Dawlatshāh*, 92-3; Browne, *LHP*, ii, 333-5; S. Nafīsī, *Adīb Şābir-i Tirmidhī*, in *Armaghān*, iv (1920), 230-45, 294-306; Storey-de Blois, v, no. 276. (F.C. DE BLOIS)

ŞĀBİR, MĪRZĀ 'ALĪ AKBAR (b. 1862 in *Shemākha*, d. 1911 in *Bākū*), Azerbaijani satirical poet and journalist.

After the First Russian Revolution of 1905, a humorous and satirical literature grew up in Russian *Ādharbaydjan*, seen especially in the weekly journal *Mollā Naṣreddīn* founded at Tiflis in 1906 by *Djelāl Mehmed Kulī-zāde* [see *DJARĪDA*. iv], which attacked the old literary forms, backwardness in education and religious fanaticism, achieving a circulation also in Turkey and Persian *Ādharbaydjan*. One of the writers in it was Şābir (who also sometimes used the pen-name *Aghalar Güleyen*, "he who laughs"), the most effective of the satirists on contemporary culture and political events, attacking *inter alia* both the Ottoman and *Ādjar* monarchies. After his death, his satirical poetry was collected in *Hop-hop-nāme* (*Bākū* 1912, repr. several times later).

Bibliography: Collected poetry in *Shi'irler medjmu'asi*, *Bākū* 1923, and subsequently in Cyrillic script in Moscow, Leningrad and *Bākū*. Of studies, see *Ahmet Caferoğlu*, in *PTF*, ii, 679-81, 690-6, 698, with specific studies on the poet noted in the bibl. there; J. Průšek (ed.), *Dict. of oriental literatures*, iii. *West Asia and North Africa*, London 1974, 163. (Ed.)

SAB'İYYA, "Sevensers", a designation for those *Shī'ī* sects which recognise a series of seven *Imāms*. Unlike the name *Ithnā 'ashariyya* or "Twelvers" the term *Sab'īyya* does not occur in mediaeval Arabic texts; it seems to have been coined by modern scholars by analogy with the first term. The name is often used to designate the *Ismā'īliyya* [*q.v.*], but this is not correct, because neither the *Bohora* nor the *Khōdja* *Ismā'īlīs* count seven *Imāms*. The term can be applied only to the earliest stage of the development of the *Ismā'īlī* sect, during which the *Ismā'īlī* propaganda proclaimed a line of seven *Imāms*, starting with *al-Ḥasan* b. 'Alī b. *Abī Tālib*, and ending with *Muḥammad* b. *Ismā'īl* b. *Dja'far al-Şādiq* whose return as the *Mahdī* was expected. The unity of the *Ismā'īlī* movement was broken by the schism of the year 286/899 when the leader of *da'wa*, the future *Fāṭimid* caliph *al-Mahdī*, claimed the ranks of *imām* and *mahdī*. His claim was rejected by the communities in 'Irāk and *al-Bahrayn*, which clung to the original doctrine, so that only these so-called *Carmathian* or "Ārmaṭī" communities preserved the old belief in a series of seven *Imāms*, whereas the "Fāṭimī" branch of the movement continued the line of *Imāms* beyond the seventh one; the actual leader of the *Khōdja* branch of *Ismā'īlism*, *Āghā Khān* IV, is considered to be the 49th *Imām*. Given the inaccuracy of the artificial term, the name "Sevensers" should best be avoided altogether.

Bibliography: See those for *BOHORĀS*; *ISMĀ'ĪLIYYA*; *ĀRMAṬĪ*; *KHŌDJA*. (H. HALM)

SABK-I, HINDĪ (پ.), the Indian style, is the third term of a classification of Persian literature into three stylistic periods. The other terms, *sabk-i Khurāsānī* (initially also called *sabk-i Turkistānī*) and *sabk-i Irākī*, refer respectively to the eastern and the western parts of mediaeval Persia. The assumption underlying this geographical terminology is that the shifts of the centre of literary activity from one area to another, which took place repeatedly since the 4th/10th century, were paralleled by a stylistic development, especially in poetry. Broadly speaking, this amounted to a gradual change from the rather simple and harmonious poetical idiom of earlier times to a much more intricate manner of writing, often qualified as "baroque" [see further *IRĀN*. vii.

MADE WITH ANTIKATAN
SONRA GELİYEN OKUMAN

03 OCAK 1995

EDİB

ellerinin acılarını dile getirdi. *Albayrak* gazetesinin sahibi Süleyman Beyi üstat bildi. Şiirlerinde hece veznini kullandı. **Eserleri/Şiir:** *Armağan* (1914); *Şa'irin Defteri* (1914); *Erzurum* (Nazım ve nesir).

Kay.: Karahanoğlu Mustafa Muhtar Bey, *Çeşitli Konular*, Ank. 1978, s. 233; *Karahanoğlu Ailesi Tarihçesi ve Karahanoğlu M. Muhtar'ın Şiirleri Kitaplığı*, Haz: Müştak Hatifi Karahanoğlu - Prof.Dr. Fahrettin Kızıoğlu, Erzurum 1986, s. 198-203. ♦♦N.YILDIZ

EDİB Harabî (1852/3-1916/7): Bektaşî şairi. İstanbul'da doğdu. Adı Ahmed Edib'dir. İlk şiirlerinde Edib, daha sonrakilerde Harabî, arada Zehra ve Lütfi mahlâslarını kullandı. On yedi yaşında Mehmed Ali Hilmi Babadan el alarak tarikate girdi. Bahriye'de birlik kâtipliği yaptı. Deniz Levazım binbaşılığına kadar yükseldi. İstanbul ve Rumeli'de yaşadı. İstanbul Konservatuarının çıkardığı *Bektaşî Nefesleri*'nde icazet almadan babalık yaptığı için Bektaşîlerce sevilmediği, tekkelerine alınmadığı, bu yüzden de şairin daha çok rindlerle ve ozanlarla düşüp kalktığı yazılmışsa da Turgut Koca, Nurullah Derviş'ten naklen Harabî Babanın Türbedar Mehmed Babadan icazetli olduğunu, Perişan Baba olayında bu babayı desteklediği için, Mehmed Ali Hilmi Dede Baba yaranınca sevilmediğini açıklamıştır. İnadiye şeyhi Yusuf Fahir Baba da Nurullah Derviş'i doğrulamıştır. Edib Harabî, Rıza Tevfik Bölükbaşı*'nın el aldığı Bektaşî babasıdır. Şair doğaçlama şiir söylemekte çok yetenekliydi. Şiirleri nitelik bakımından vasatın üstündedir. Şairin sevilmemesine karşılık şiirleri Bektaşî çevrelerinde sıkça okundu, bazıları da bestelendi. Tasavvuf konulu şiirlerinde olduğu kadar hicivlerinde de usta ve deneyimli bir şairdi. **Eseri:** *Divan*'ının kendi el yazısıyla müsveddesi SK. İhsan Mahfi ks. nu. 68'dedir. Bu 570 sayfalık bu müsveddede şairin kalendarleri, nefesleri yanında divan edebiyatının türlü nazım şekillerinde yazılmış şiirleri de yer aldı. Divanın düzenlenerek şair tarafından temize çekilmiş nüshası İzmir'de basıldığı sıra kayboldu. Eldeki müsvedde divandan Bektaşîlikle ilgili şiirler seçilip İzmirli Hüseyin Hüsnü Erdikut Baba tarafından *Edib Harabî'nin Divanı* (İzmir 1950) ve Sefer Aytekin tarafından *Harabî, Hayatı ve Deyişleri* (Ank.1959) adlarıyla yayımlandı.

Kay.: ABŞA 4/505-521; S.N.(Ergun), *Bektaşî Şairleri* İst.1930,s.79-82,82-115; İstanbul Konservatuarı, *Bektaşî Nefesleri*, 1/153; Turgut Koca, *Bektaşî Nefesleri ve Şairleri*, s.665vd.; TDEA 2/450-451;

TDVİA 10/422; *TMA* s.110; *TN* 1/28(102); *TŞAnt.* s. 549; Fikret Yörükoğlu, *Edib Harabî, Hayatı ve Eserleri* (İÜEF K Nu.1129, mt. 1945). ♦♦ M. CUNBUR

EDİB Sabir Tirmizî (1078-1147): Özbekistan şairi. Asıl adı Şehabeddin b. İsmail'dir. Tirmiz'de doğdu. Astronomi ve matematik ile ilgilendi. Birkaç yıl Arabistan ve Horasan'da bulundu. 30 yıl Horasan hakimi Ebulkasım Ali b. Ca'fer'in son Selçuklu Sultanı Sencer'in (1118-1156) sarayında çalıştı, burada edebî muhit ile tanıştı. Harezm'de merkezî devlet elçisi oldu (1143-1147) 1147 yılında Harezmşah, Sultan Sencer'i öldürmek için Merv'e iki casus gönderdi. Edib Sabir'in sultanı bundan haberdar etmesi üzerine casuslar öldürüldü ve Harezmşah Alaeddin Atsız'ın emri ile Edib Sabir Amuderya'ya sürüldü (1147). Ceyhun ırmağında boğdurularak öldürüldü. Ömrünün çoğunu hakimler sarayında geçirmesine rağmen, eserlerinde toplumsal konuları ele aldı. Talim-terbiye ile fikirler üzerinde durdu; cebir ve zulmü yerdı, edep ve ahlâkı yüceltti, aşk, muhabbet ve tabiat güzelliklerini işledi. Terci-i bend ve rubailerinin çoğunda gerçek olayları aksettirdi. Şair, şiir sanatlarını da iyi biliyordu. Ataullah Hüseyinî *Bedâ'iyu's-Sanaif* isimli eserinde onun şiirlerinden örnekler verdi. Şiirle ilgilenmesinde meşhur nazariyatçı Resideddin Vatvatî'nin etkisi oldu. Şiirlerini Farsça olarak yazdı. Şiirlerinin ve divanının birkaç el yazma nüshası Hindistan Offis Kütüphanesi, Britanya Müzesi ve Azerbaycan Fenler Akademisi'ndedir. Kasideleri Özbekistan Fenler Akademisinde saklandı. Divanı İran'da (1952), Ali Kavim tarafından 1334-hş/1955 ve Ali Nesih tarafından 1343/1964'te Tahran'da, "Tenlengen Şiirleri" (Düşanbe 1965)'de ve Taşkent'te yayımlandı. Divanında 109 kaside, 66 gazel, 113 kır'a, 7 terciibent, 92 rubaîden ibaret 7000 beyit şiir yer aldı. **Eserleri:** *Tenlengen Eserler* (Taşkent 1979), *Seaylenme* (Taşkent 1982), *Eş'arı Münreheb* (Düşanbe 1965), *Divan* (Düşanbe 1982).

Kay.: Devletşah, *Tezkire* ,s.57; A. Abdullayev, *Edib Sabir-i Tirmizî*, Düşanbe 1969; C. İsanov, *Edib Sabir Tirmiziy "Edebiy Miras"*, İlimy Eserler Toplamı, 1990, nu. 3/53; Mürsel Öztürk, "Edib Sâbir", *TDVİA* 10/425. ♦♦M. İSAKOVA

EDİBALİ, Aykut (13.4.1942-): Oyun yazarı, siyaset adamı. Afyon'un Sandıklı ilçesinde doğdu. Afyon Dumlupınar İlkokulunu (1953), Afyon Ortaokulunu (1956), Afyon Lisesini (1959), İÜ

ADĪB ŠĀBER, ŠARAF-AL-ODABĀ' ŠEHĀB-AL-DĪN
 B. ESMĀ 'ĪL TERMEDĪ, famous poet of the first half of
 the 6th/12th century. He began his career as a poet in
 his home town and later lived for a long period in
 Marv, Balḵ and K̄ārazm, being chosen as the pane-
 gyrist (*maddāh*) of the Saljuqid Sultan Sanjar (511-
 52/1117-57). Apart from the writing of poetry, he was
 also entrusted with other official duties at court. Sanjar
 sent him on a mission to Atsez the K̄ārazmšāh with
 the aim of ending the dispute between them. While
 Šāber was in K̄ārazm, Atsez chose two men to make

Er. I. c (s. 5), s. 460-461, 1983
 (LONDON)

an assassination attempt on Sanjar. Šāber became
 aware of the plot, wrote a description of the two
 assassins, and sent it to Marv concealed in an old
 woman's sock. On receipt of his letter, Sanjar ordered
 a search to be made and, when the two men were found,
 put them to death. When Atsez learnt what had
 happened, he had Šāber drowned in the Oxus (Jovaynī,
 II, p. 8). This must have occurred after 538/1143-44
 and before 542/1147-48 (Šafā, *Adabīyāt* II, p. 644);
 writers of *taḍkeras*, such as Hedāyat (*Majma' al-
 foṣaḥā'* II, pp. 821-22) and Dawlatšāh (p. 57), have
 incorrectly given the date of his death as 546/1151-52.

Apart from Sultan Sanjar, Adīb Šāber panegyricized
 the K̄ārazmšāh Atsez (521-51/1127-56) during the
 period of his stay in K̄ārazm. His poetry is simple and
 fluent and this gave him a standing in his own day
 similar to that of Farroḵī Sistānī in the Ghaznavid
 period. His delicate *gāzals* and other lyrics acquired
 considerable fame in Persian poetry by reason of their
 clarity of diction, eloquence, and simplicity of language.
 Šāber stood out among his contemporaries to such a
 degree that Anwarī, in spite of his own prowess,
 regarded himself as of lower rank (Šafā, *op. cit.*, p.
 645), while 'Awfī praised his excellence and his artistic
 achievement (p. 329). His *divān* has been printed twice
 (ed. 'A. Qawīm, Tehran, 1334 Š./1955; ed. M. 'A.
 Nāseḥ, Tehran, 1343 Š./1964).

Bibliography: See also 'Awfī, *Lobāb* (Tehran),
 pp. 329-34. Jovaynī, II, p. 8. *Haft eqḷīm* II, pp. 86-92.
 Šafā, *Adabīyāt* II, pp. 643-50. K̄wādamīr, *Ḥabīb
 al-sīar* (Tehran), II, pp. 518-19. Jāmī, *Bahārestān*,
 ed. O. M. von Schlecta-Wssehrd, Vienna, 1846,
 p. 90. Brown, *Lit. Hist. Persia* II, pp. 333-35.

(D. ŠAFĀ)

«تدقیق دنیای معنوی انسان» (پژوهشی در نشر معاصر تاجیک)، «مسأله‌های نثر معاصر» و «در جمعیت مباحثه‌های نثر». در فصل دوم با نام «بعضی مسأله‌های علم ادب تاجیک» این مقاله‌ها جای گرفته است: «نخست اثر ادبیات‌شناسی شوروی تاجیک» (نمونه ادبیات تاجیک عینی)، «افکار انتقادی نویسنده و آغاز نقد ادبی تاجیک» (در همان موضوع)، «طلب زمان و امر وجدان» (مقام ادیبان در شکل نقد ادبی در دهه‌های بیست و سی سده بیستم میلادی)، «آثار استاد عینی از نگاه پژوهشگر امریکایی»، «نظریه بدیعی شخص و عنعنه و نوآوری» (نقدی بر کتاب عثمان اوا)، «در راه خودشناسی نقد» (نقدی بر کتاب محمدجان شکوری)، «اندیشه‌های ماهیت‌جو» (نقدی بر کتاب دیگر محمدجان شکوری)، «افق‌های شعر انسان» (نقدی بر کتاب عسکر حکیموف)، «عالم پرکار» (مروری بر آثار عطاخان سیف‌الله‌یوف) و «مسئولیت نویسنده و منتقد» (نقدی بر کتاب جورخاں بقازاده). ادبیات و نقد ادبی در ۱۹۹۳م در دوشنبه منتشر شده است.

منبع: ادبیات و نقد ادبی.

قبادیانی

ادش استند (a.daš.es.tad)، ادشوف استند سمرقند ۱۹۴۶م - نویسنده و روزنامه‌نگار تاجیکستانی. در خانواده‌ای کارگرزاده شد. در ۱۹۶۹م تحصیل در دانشگاه دولتی سمرقند را به پایان رساند. در روزنامه کومسومول تاجیکستان و کمیته صدا و سیمای تاجیکستان (۱۹۷۳ - ۱۹۸۱م) کار کرده است. از ۱۹۸۱م کارمند هفته‌نامه مدینت تاجیکستان گردید (این هفته‌نامه از ۱۹۸۳م نام ادبیات و صنعت یافت). وی به داستان‌های علمی - تخیلی توجه دارد. از آثارش داستان‌های موج خیالات (۱۹۷۰م)، سرود آفتاب (۱۹۷۴م)، ضمیر (۱۹۷۸م)، درخت پخته چهار مغز (۱۹۸۱م)، بعد از هزار سال (۱۹۸۶م) و حکایه‌ها از روزگار بارید (دوشنبه، ۱۹۹۰م) تخیلی هستند. ادش در آثارش به گذشته خلق تاجیک نیز توجه دارد و چهار داستان درباره بارید مروزی نوشته است. کتابی به نام پرواز معمار دارد که از افسانه‌ها ترکیب یافته است. وی از ۱۹۷۹م عضو اتحادیه نویسندگان اتحاد شوروی بود. آثارش به زبان‌های روسی، اوکرائینی، ازبکی و زبان‌های دیگر ترجمه شده است.

منابع: ادبیات فارسی در تاجیکستان، ۲۲۴؛ ادیبان تاجیکستان،

۱۷۲ - ۱۷۳؛ خراسان است اینجا، ۱۰؛ دایرةالمعارف ادبیات و

صنعت تاجیک، ۱/۱۰۶.

دانشنامه

ادهم‌زاد (ad.ham.zād)، شهریه، دوشنبه، ۱۹۵۲م - بانوی شاعر تاجیک. آموزش‌های ابتدایی را در زادگاهش به پایان رساند. در ۱۹۷۸م دانشگاه آموزگاری را در دوشنبه به پایان رساند پس از به پایان رساندن دانشگاه، چندی در کانون‌های فرهنگی تاجیکستان کار کرد. ادهم‌زاد، سرودن شعر را از نوجوانی آغاز کرد. شعرهای او در روزنامه‌ها و ماهنامه‌هایی چون معارف و مدینت، جوانان تاجیکستان، ادبیات و صنعت، صدای شرق، فیروزه و جز آن‌ها به چاپ رسیده است. درون‌مایه بیشتر شعرهای او سعادت جوانی، طبیعت‌دلی برای تاجیکستان، دعوت مردم تاجیک برای احیای زبان، سنت‌ها و فرهنگ ملی است. ادهم‌زاد در سال‌های اخیر به سرودن غزل روی آورده است. از دیگر آثارش: تشنه شعر (دوشنبه، ۱۹۸۷م)؛ شمیمه نور (دوشنبه، ۱۹۹۳م)؛ اشک شقایق (دوشنبه، ۱۹۹۵م)؛ غزل غزال (دوشنبه، ۲۰۰۰م).

منبع: غزل غزال، ۳.

م.شکورزاده

ادیب صابر (a.dib.sā.ber)، شهاب‌الدین صابر فرزند اسماعیل ترمذی، نیمه یکم سده ششم هجری، شاعر ایرانی. از مردم ترمذ بود و هم در آن شهر ادب آموخت و شاعری آغاز کرد. در جوانی از ترمذ به خراسان رفت و به فراگیری دانش پرداخت و به زودی از نام‌داران روزگار خود شد، چنان‌که در بیتی از قصایدش می‌گوید: «ز ترمذ بدین سو چنان آمدم - که بدگوهری نزد باگوهری». در بیتی دیگر از همان قصیده از دوری دیار خود چنین شکوه می‌کند: «به هر ساعتی یاد ترمذ مرا - بسوزد دل و جان به گرم آذری». بعدها در شهرهایی مانند مرو، بلخ و خوارزم روزگار گذراند. وی در اشعارش خود را صابر و گاه ادیب خوانده است: «شعر صابر ز بحر خاطر و طبع - غصه در و رشک مرجان است». □ «اگر چه باشم از پیش تو غایب - بود بر دل مرا ذکر تو حاضر / و گر چه در حوادث صبر بهتر - نیم بی تو چون نام خود پیش صابر». □ «اینک ادیب از سر اخلاص و اعتقاد - با آن‌که نیست صنعت او شعر و شاعری». ادیب مدتی به فراگیری ریاضی و فلسفه و مطالعه نظم شاعران عرب، زندگانی و

دائرة المعارف بزرگ اسلامی جلد ہفتم، تهران، ۱۳۷۵

۳۷۱ ادیب صابر

زمینه‌های عرفانی است (همو، «ادیب»، ۳۶۱). ذکر داستانها و پاره‌های از حوادث تاریخی دوره فتحعلی شاه تا اوایل سلطنت ناصرالدین شاه قاجار به ارزش دیوان او می‌افزاید (همانجا). از آن میان می‌توان به قصیده مؤثر او در وصف زلزله قمصر اشاره کرد (شیبانی، ۲۶۱).

اثر دیگر وی تاریخ مختصر ایران و یا به نوشته دانش پژوه، تاریخ ایران است که به ناصرالدین شاه تقدیم شده است (مرکزی، ۲۰۷۰/۱۱). این دو اثر او هنوز به طبع نرسیده است (نک: شیبانی، ۲۶۲).

مآخذ: شیبانی، رحمت الله، خاندان شیبانی (کاشان)، به کوشش فرامرز طالبی، تهران، ۱۳۷۱ ش؛ مجیر شیبانی، علی محمد، تاریخ شیبانی، تهران، ۱۳۲۱ ش؛ مرکزی، خطی؛ نراقی، حسن، «ادیب شیبانی کاشانی»، یغما، تهران، ۱۳۳۹ ش، ۱؛ همو، «تجلیات هنری خط زیبای فارسی»، هنر و مردم، تهران، ۱۳۴۹ ش، ۹۳. قنبرعلی رودگر

ادیب صابر ترمذی، شهاب‌الدین صابر بن اسماعیل (مق نیمه اول سده ۶ق/نیمه اول سده ۱۲م)، شاعر پارسی زبان و ستایشگر سنجر سلجوقی و آتسز خوارزمشاه.

او در خاندانی اهل علم و ادب زاده شد. چه پدر وی نیز ادیب اسماعیل شهرت داشت (هدایت، ۸۲۱/۲؛ فروزانفر، ۲۴۰؛ قویم، ۳). تذکره‌نویسان درباره محل تولد وی اختلاف کرده‌اند. دولتشاه (ص ۷۳) او را از بخارا، و برخی دیگر چون رازی (۸۶/۲) و کازرونی (ص ۳۴) وی را از ترمذ دانسته‌اند و به گفته تقی‌الدین کاشانی در خلاصه الاشعار ادیب در بخارا نشو و نما یافته، اما اصل وی از ترمذ است. صابر در آغاز جوانی برای تحصیل به هرات رفت (زنوزی، ۷۵؛ آذر، ۳۳۵)، سپس راهی نیشابور شد و در زمره مصاحبان ابوالقاسم علی بن جعفر، نقیب ترمذ در نیشابور در آمد و در اشعار خویش به ستایش او پرداخت (بیهقی، ۵۷۴/۲؛ دولتشاه، همانجا؛ هدایت، ۸۲۲/۲؛ فروزانفر، ۲۴۳).

ابوالقاسم علی بن جعفر که به سبب نفوذ بسیار خود رئیس خراسان خوانده می‌شد، با سلطان سنجر سلجوقی و دربار او ارتباط نزدیک داشت، چنانکه سنجر او را برادر خطاب می‌کرد (بیهقی، همانجا؛ دولتشاه، ۷۳-۷۴؛ آذر، ۳۳۶؛ زنوزی، همانجا). ادیب نیز به یاری وی به دربار سنجر راه یافت. دبری بنیاید که ادیب نزد سلطان منزلتی یافت و در کنار مدیحه‌سرایی به امور سیاسی نیز کشانده شد، چنانکه پس از اختلاف میان آتسز خوارزمشاه و سلطان سنجر که به جنگی بزرگ در ۵۳۸/۱۱۴۳م، و شکست آتسز انجامید، ادیب صابر همراه با پیامها و نصایحی از سوی سنجر به عنوان سفیر و به گفته برخی برای جاسوسی به خوارزم گسیل شد (جویی، ۷/۲-۸؛ خواندمیر، ۵۱۹/۲؛ دولتشاه، رازی، آذر، همانجاها). اما این سفر به قتل ادیب انجامید، زیرا وی سلطان سنجر را از توطئه آتسز برای قتل سلطان آگاه ساخت و آتسز دستور داد او را در جیحون غرق کردند (همانجاها). قصایدی از ادیب در ستایش آتسز برجای مانده که ظاهراً مربوط به این زمان، یعنی حضور ادیب در دربار خوارزمشاه است.

مسافرت و ادیب در آن کوشش داشته که احساسات و عواطف دختری نقاش را تصویر کند (نک: فروزانفر، همانجا).

افزون بر اینها ادیب منظومه ناتمام زهره و منوچهر سروده ایرج میرزا را نیز به پایان رسانده است (پارسا، همانجا).

به گفته ابوالحسنی، شماری از دست‌نویسهای ادیب که حاصل پژوهش او در زمینه‌های گوناگون بوده، در حیات او توسط یکی از خدمتگزارانش که قصد فروش آنها را داشته، ربوده شد و دیگر اثری از آنها به دست نیامد (ص ۲۲۳-۲۲۴).

مآخذ: آربن پور، یحیی، از صبا تا نیا، تهران، ۱۳۵۵ ش؛ آقابزرگ، طبقات اعلام الشیعه، قرن ۱۴، مشهد، دارالمرتبضی؛ ابوالحسنی، علی، آینه دار طلعت یار، تهران، ۱۳۷۳ ش؛ ادیب پیشاوری، احمد، دیوان، به کوشش علی عبدالرسولی، تهران، ۱۳۶۲ ش؛ همو، قصیرنامه، نسخه خطی کتابخانه مجلس، ش ۵۵۷۳؛ اسحاق، محمد، سخنوران نامی ایران در تاریخ معاصر، تهران، ۱۳۶۳ ش؛ بامداد، مهدی، شرح حال رجال ایران، تهران، ۱۳۵۳ ش؛ برقی، محمدباقر، سخنوران نامی معاصر، تهران، ۱۳۲۹ ش؛ پارسای توسرکانی، عبدالرحمان، «خاطره‌های ادبی»، وحید، تهران، ۱۳۵۰ ش، ۹، ش ۳؛ جعفری، مرتضی، «احوال و اشعار ادیب پیشاوری»، هلال، کراچی، ۱۳۵۰ ش، س ۱۸؛ دائرة المعارف آریانا، کابل، ۱۳۴۱ ش؛ رشید یاسمی، غلامرضا، ادبیات معاصر، تهران، ۱۳۵۲ ش؛ سیهر، عباسقلی، ایران در جنگ بزرگ، تهران، ۱۳۳۶ ش؛ سدیدالسلطنه، محمدعلی، سفرنامه، به کوشش احمد اقتداری، تهران، ۱۳۶۲ ش؛ شفیعی کدکی، محمدرضا، «ادیب نیشابوری در حاشیه شعر مشروطه»، زندگی و اشعار ادیب نیشابوری، به کوشش بدالله جلالی پندری، تهران، ۱۳۶۷ ش؛ عبدالرسولی، علی، مقدمه و تعلیقات بر دیوان ادیب پیشاوری (هم): عبرت نابینی، محمدعلی، نامه فرهنگیان، نسخه خطی کتابخانه ملی ملک، ش ۴۳۲۷؛ غنی، قاسم، یادداشتها، به کوشش سیروس غنی، تهران، ۱۳۶۷ ش؛ فروزانفر، بدیع الزمان، ادیب پیشاوری (سخنرانی ۱۳۴۹ق)، نسخه خطی کتابخانه مرکز، ش ۱۳۱۳؛ همو، «سرگذشت»، مجموعه گفتارها، به کوشش قاسم صافی، تهران، ۱۳۵۷ ش؛ قزوینی، محمد، بیست مقاله، به کوشش عباس اقبال آشتیانی و ابراهیم پورداود، تهران، ۱۳۶۳ ش؛ همو، «یادداشت‌های تاریخی»، یادگار، تهران، ۱۳۳۴ ش، س ۳، ش ۱؛ کامران، مرتضی، «علامه ادیب پیشاوری»، گوهر، تهران، ۱۳۵۳ ش، س ۲، ش ۴؛ معلم حبیب آبادی، محمدعلی، مکالمات الآثار، اصفهان، ۱۳۳۷ ش؛ منزوی، خطی؛ مینوی، مجتبی، «سخنان»، مجموعه گفتارها، به کوشش قاسم صافی، تهران، ۱۳۵۷ ش؛ نیز: EI¹. علی میرانصاری

ادیب شیبانی کاشانی، احمد، شاعر و مورخ ایرانی عصر قاجار. وی در خانواده‌ای از عارفان امامی مذهب در کاشان زاده شد (مجیر، ۵۰). تاریخ تولد و درگذشت او دانسته نیست. از قصیده وی درباره تعمیر باغ شاه فین کاشان در ۱۲۲۵ق (نک: شیبانی، ۲۶۲، که ۱۲۶۵ق ذکر کرده است) و نیز از کتاب تاریخ ایران که در ۱۲۶۵ق به ناصرالدین شاه تقدیم داشته است، دانسته می‌شود که وی در این سالها به شاعری و نویسندگی می‌پرداخته است (نراقی، «ادیب...»، ۳۶۱-۳۶۲).

ادیب شیبانی در علوم عقلی و نقلی متبحر بود و در فنون ادبی، تاریخ، ریاضیات، هیأت و نجوم، زبان عربی و عبری و خوشنویسی، مهارت داشت (مجیر، ۵۴؛ نراقی، همان، ۳۶۱، «تجلیات...»، ۴۳) و به فارسی و عربی شعر می‌سرود. دیوان اشعار او مشتمل بر قریب ۵ هزار بیت در قالب قصیده و غزل است و حاوی موضوعاتی در تفسیر آیات، احادیث و

MADE IN ISLAMIC REPUBLIC OF IRAN
SONDA GELB & CO. TEHRAN 22

30 TEM 2008

MADDE KALEMİNİN İZİNİ ALINILMADIKÇA
SONRA GÖLEN DOKÜMAN

276. ^{Adīb Şābir} Shihāb al-dīn Šābir b. Ismāʿīl al-Tirmidhī,¹ generally known as Adīb Šābir, divided his time between the court of the Seljuq Sanjar (511/1118 to 552/1157) and that of the Khwārazm-shāh Atsız (521/1127 to 568/1172). His *dīwān* consists almost entirely of panegyric poems dedicated to one or the other of these kings or else to various persons in their retinue, the largest number being in praise of Sanjar's *raʾīs i Khurāsān* Majd al-dīn ʿAlī b. Jaʿfar al-Mūsawī, in whom we must see Šābir's principal patron. In the end he was caught up in the rivalry between his two royal masters. According to Juwainī, Sanjar sent Adīb

¹Thus ʿAufī. The *laqab* Shihāb al-dīn and the names Šābir b. Ismāʿīl are mentioned in poems addressed to him by Waṭwāt. In his own poems he calls himself Šābir and Adīb and confirms that he was a native of Tirmidh.